

A kertművészet a változékonyság művészete. Az öröklét gyűrűjének szorítása sehol sem érződik jobban, mint a növényvilág változásaiban. Tavasz elején hóvirág borítja el a kopár fák közeit, és a lombtalan cserjék közt messzire ér a tekintet. A meztelen gallyak közt örökzöldek hajlonganak, mint egy-egy táncosnő, hideg szél susog: láthatatlan fátyol. Ám pályája magasabb grádicsaira fellépő Nap hamarosan véget vet ennek a hűvös szerelemnek. Zöld suhintással varázsolja a bokrokra, fákra a halvány lombot, a távlatot zöld útvesztőben rejti el.

A Bicske vagy Etyek felől Vértesacsán át Lovasberénybe, majd tovább Székesfehérvárra vezető út mellett, Alcsútdobozon fekszik hazánk „Habsburg kertje”, a József főherceg által alapított alcsúti arborétum. A tél végi, márciusi hóvirágmező gépkocsiból is látható, a kastélypark málló kőlabazata mentén hosszan kanyargó autóúton érdemes lassítani. Hét fajt, huszonnégy alfajt említenek a leírások, de gyakorlatlan szem előtt elvesznek az aprócska különbségek, a fehér tenger: virágözön. Aki könnyű sétára vetemedik a régi kertben, az öreg fák, világos törzsű platánok alatt március elején virágmezőn lépdel.

Legrégibb tájkertünkről nehéz lelkesedés nélkül nyilatkozni. Jókait, a szenvedelmes kertész, több dolgozatban foglalkozik az „alcsúti” birtokkal. A Váli- és Alcsúti-víz ölelésében „felsorakoztak a növényvilág arisztokratái”, jegyzi meg. igen, Alcsút hajdan arisztokrata kert volt, kialakítása a Habsburg család főhercegi, „nádori ágához” kötődik. József nádornak alighanem megtetszett a Vértes alatt elterülő, félreeső birtok; a terület magvát birtokcsere révén szerzi meg 1818-ban; ettől fogva a rangos schönbrunni kertépítő, Tost Károly dolgozik a kert nagyobb tömbjeinek kialakításán. A kastélypark helynevekben a nádori család emlékeztétét őrzi. „...Általában alig van a parkban egy ásónyomnyi föld – jegyzi meg a szomszédos Válon született-nevelkedett Vajda János, aki 1845-ben az uradalom alkalmazottja –, melyhez valamely kegyeletes emlék ne fűződne. Az öreg nádor minden jelentékenyebb családi eseményt egy vagy több fa elültetésével jelölt meg, s a park egyes részei a család tagjainak nevére vannak elkeresztelve. Ilyen az... Istvánhalmon kívül a gyönyörű nyírfaliget, melynek a belga királynőről Mária Henrietta-berek a neve, ilyen a tóba benyúló nyolcas alakú földrész,... mely a főhercegnőről Klotild-szigetnek neveztetik, ilyen a fürdőházat, uszodát rejtő Hermina-sziget, József főherceg elhunyt nővére nevére, ilyen a Mariska-berek, melyet József főherceg maga ültetett, s legidősebb leánykája nevére keresztelt...”

Hozzá kell tennünk: József nádor maga is „szenvedelmes kertész”. Több, ma már széles körben elterjedt fa- és cserjetípus magoncát plántálja el és honosítja meg nálunk, nem egyszer éppen az alcsúti kertben figyelve meg azok éghajlathoz való alkalmazkodását. Szorgosan jegyzetel, feljegyzéseket készít megfigyeléseiről. Az alcsúti kert sok ma szerte elterjedt díszfa, cserje bölcsődéje. Ismét Jókait, a Vasárnapi Újságban: „Az alcsúti kert már régóta híres az országban mint anyatelepe valamennyi díszkertnek, ahonnan egzotikus fáinkat szerezzük.

Csakhogy amiket mi arasszal mérhető fehér és veres levelű bokrocskákat ápolgatunk, azok ott terebélyes óriások...” Több faját telepít azok közül, melyeket régen sajátunknak, megszokottnak érzünk. A keleti platán tarka levelű változatát Olaszországból szerzi be, és maga ülteti el Alcsúton – és Margit-szigeti kertjébe is, 1828-ban. Több, akkor még ritkaságnak számító növény került melléjük: tulipánfa, kanadai nyár, vasfa, japánakác, fekete dió, amerikai kőris, törökmogyoró (*Corylus colurna*, nem tévesztendő össze a közönséges mogyoróval), vérbükk és „lepényfa” – ez népnyelven a ma már szintén nagyon elterjedt tövisakác, krisztusakác vagy krisztustövis (*Gleditsia triacanthos*) –, de innen indult útjára a fehér akác (!), a kőrisek és szilek különböző fajtái. Ezekről az arisztokratákról beszél Jókai; és ezek a hajdani idegenek ma már szépen illeszkednek a hazai táj őshonosai közé, az alcsúti kertben és máshol. Ha az országban vén platánt látunk – József nádor a Városliget, a Margit-sziget parkjának atyja is! –, a nádor ültető szorgalma juthat eszünkbe.

Alcsút az angol tájkertek mintája Magyarországon. Ha sétára indulunk (a Váli-víz partján szűkös parkoló, itt hagytuk az autót), a főkapun túl, néhány lépés után szemünkbe ötlük a platánok egyik öregje. A hóvirág mellett a platán a kert jelképe. Számoljunk csak! Az ezernyolcszázas évek első felében ültetett fák százhetven-száznyolcvan évesek! Kettéágazik az ösvény, választanunk kell, hogy a Váli-víz által táplált tavat merről kerüljük. A tó a szemlélet tükre, a kert mélye: a lefelé folyó vizeket kövessük, ha mélyre akarunk pillantani. Úgy tartozik a kerthez, mint a gyepek, a növényzet: éltető tehetetlenségével a víz minden körforgás alapja. Az angolkertben a tavat a kastély közelében találjuk itt csakúgy, mint Martonban, Nádasdladányban vagy az Alcsúthoz közeli, elvadult Angolkert-dűlő sarkán Lovasberényben. Kerüljük meg most észak felől. Hamarosan a kert egyik különcét, a gyökérhajtások vörös gumóit nevelő óriás tuját csodálhatjuk meg. Ez az út örökzöldek közt vezet át, telepítésüket főként Zednik Pál szorgalmazta 1880 után – lélekemelő látvány az örökzöld liget télen! (Említsük meg az első főkertészek neveit. A Kertészeti Lapok (1886) szerint: „...br Wenckheim József körösladányi főkertésze Puskovics János az első említett főkertész Alcsúton...”, őt 1844-ben Fuchs Emil (gróf Zichy Ödön birtokáról), utóbb Jámbor Vilmos, majd Zednik Pál főhercegi főkertész követi. A klasszicista kastélynak, amelynek ma csupán homlokzata látható, Pollack Mihály az építőmestere, a mára teljesen leromlott, egykor romantikus stílusú pálmaházé Ybl Miklós.) A fenyvesből nyílt területre érünk, ahol már szembe ötlük a homlokzat megmaradt darabja, a négy jón oszloppal díszített timpanon.

Itt álljunk meg. Ez a pont a kert köldöke. A töredék mivoltában is impozáns oromzat mögött elterülő területen megkereshetjük a régi fürdőt, vagy a játszóházon túl, a mesterséges létrehozott sziklás mélyúton keresztül megközelíthetjük az első hazai állatkert maradványait, ahol – a környezetében kialakított magashegyi környezetnek megfelelően – medvét, sast tartottak. Dél felé kalandozva megtaláljuk a pálmaház föld alá süllyesztett részének maradványait – az üvegkupola fémszerkezetéből hírmondó sem maradt. Érdekes néhány lépést tenni a régi lovarda irányába is, a réten keresztülágva hamarosan eléink tűnik a vén zuhatagos bükk koronája. Ezek kellemes, üdítő séták – de időzni a timpanon előtt, a teraszon fogunk. A meztelen homlokzat előtt állva a sugár irányú réteken keresztül feltáruulnak a tájképi

ker nagyszabású távlatai. Balra az öreg fenyők markáns körvonalai, jobbra lágyabb, lombhullató fajták, középén, a vegyes összetételű cserjék közt pedig egy keskeny résen rálátunk a tóra.

Álljunk ezen a ponton egy éven keresztül, szemünk filmfelvevőjével pásztázva a látványt.

Növények hajtanak ki és tűnnek el, színek változnak, mindig mást, új és új képet hívnak elő eleven érzékelőnkől a fények. A kép, a táj, a látvány percről percre változik. Nem létezik a természetnél összetettebb installáció. Minden művészet eltörpül a változás művészete mellett. A hideg márvány, a leírt szó sokfélesége? Ugyan. Ha egy évet mozdulatlan szemlélődéssel töltünk az alcsúti timpanon előtt, soha nem sejtett gazdagság sejtése érint meg.

Prágai Tamás

